

Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi

Journal of Cumhuriyet University Health Sciences Institute

Sağlık Alanında Okuyan Öğrencilerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Durumluk Süreklilik Kaygı, Algılanan Stres ve Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi

Faik TUĞUT^{1*}, Nilüfer TUĞUT², Birnur Yeşildağ ÇELİK³

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Protetik Diş Tedavisi ABD, Sivas

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Sivas

³ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şişehri Sağlık Yüksekokulu, Sivas

Geliş Tarihi
02.03.2020

Kabul Tarihi
27.05.2021

Yayın Tarihi
30.08.2021

Özet: Bu araştırma Covid-19 pandemisi sırasında sağlık alanında okuyan öğrencilerin durumluk süreklilik kaygı, algıladığı stres ve depresyon düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı türde yapılan bu araştırmanın evrenini bir üniversitenin yüz yüze eğitim yapan Tıp ve Diş Hekimliği Fakültesi, uzaktan eğitimle yürütülen Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik bölümü, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Diş Protez ve Ağız Diş Sağlığı bölümü son sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeyip, araştırmaya katılmayı kabul eden tüm öğrenciler araştırmaya dahil edilmiş ve örneklem 295 öğrenciden (katılım oranı %68,6) oluşmuştur. Veriler Kişisel Bilgi Formu, Durumluk-Süreklilik Kaygı Envanteri, Algılanan Stres Ölçeği ve Beck Depresyon ölçeği ile online olarak toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizi IBM SPSS 22 (Statistical Package for the Social Science 22) istatistik paket programında yapılmıştır. Öğrencilerin durumluk/süreklilik kaygı, algılanan stres düzeyleri orta ve bölümlere göre ölçek puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Diş hekimliğinde okuyan öğrencilerin durumluk-süreklilik kaygı, algılanan stres puanlarının diğer bölümlerde okuyan öğrencilere göre yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Diş protez, ağız diş sağlığı ve hemşirelik bölümü öğrencileri hafif depresif iken diş hekimliği öğrencileri orta düzeyde depresif olduğu belirlenmiştir. ($p<0,05$). Öğrencilerin Covid-19 pandemisi hakkında algıladıkları genel bilgi düzeyi, önleyici uygulamalar hakkında bilgi düzeyi, bakım verdiği hastalara virüsü bulaştırma, hastalardan kendine bulaştırma ve birlikte yaşadığı kişilere bulaştırma endişesine göre tüm ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Sağlık alanında okuyan öğrencilerde Covid-19 enfeksiyonu farkındalığı olduğu, özellikle yüz yüze eğitim alan diş hekimliği öğrencilerinde ve bilgi düzeyini yetersiz algılayan, hastalara bulaştırma, hastalardan bulaşma ve birlikte yaşadığı kişilere bulaştırma endişesi yaşayanlarda kaygı, anksiyete ve depresyon düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Covid-19, Pandemi, Kaygı, Algılanan stres, Depresyon

Determination of State-Trait Anxiety, Perceived Stress and Depression Levels of Healthcare Students in the Covid-19 Pandemic Process

Abstract: This research was conducted to determine the state trait anxiety, perceived stress and depression levels of students in applied health sciences during the Covid-19 pandemic. The universe of this descriptive research was made up of senior year students studying at the Faculty of Medicine and Faculty of Dentistry, which provide face-to-face education and online education Department of Nursing, Health Services Vocational School, Dental Prosthesis and Oral Dental Health department in the university. All students who accepted to participate in the study were included in the study, and the sample selection was not made, and the sample consisted of 295 students (participation rate 68.6%). Data were collected online using Personal Information Form, State-Trait Anxiety Inventory, Perceived Stress Scale and Beck Depression Scale. The obtained data were analysed in the IBM SPSS 22 (Statistical Package for the Social Science 22). There was a statistically significant difference between departments in terms of state/trait anxiety, perceived stress and beck depression mean scores ($p<0.05$). It was determined that the state-trait anxiety and perceived stress scores of the students studying in dentistry were higher than the students studying in other departments ($p <0.05$). The dental prosthesis, oral health and nursing students were mildly depressed, while dentistry students were moderately. ($p<0.05$). A statistically significant difference was found between all scale scores according to the general knowledge perceived by the students about the Covid-19 pandemic, their level of knowledge about preventive practices, the concern of transmitting the virus to the patients they care for, to infect them from the patients, and to the people they live with ($p <0.05$). It can be said that there is awareness of Covid-19 infection among students studying in the field of health, especially in dentistry students who receive face-to-face training and those who perceive their knowledge inadequately, who are concerned about infecting patients, contaminating patients and communicating with people they live together, have high levels of anxiety, anxiety and depression.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Anxiety, Perceived Stress, Depression

* Sorumlu yazar
Faik TUĞUT
tugut78@hotmail.com

Tuğut F 0000-0002-6323-407X
Çelik BY 0000-0002-4239-1295

Tuğut N 0000-0001-6460-9374

GİRİŞ

2019 yılının sonlarında Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan şehrinde ortaya çıkan COVID-19, Çin genelinde hızla yayılarak salgın haline gelmiş ve diğer dünya ülkelerini de kapsamıştır. 30 Ocak'ta Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Acil Durum Komitesi toplantısında, COVID-19 salgınını uluslararası düzeyde "Acil Durum" (PHEIC "Uluslararası Halk Sağlığı Acil Durumu") olarak ilan etmiştir (WHO, 2020a). Mart 2020'de yine DSÖ'nün açıklaması ile Küresel Salgın (Pandemi) ilan edilmiştir (WHO, 2020b). COVID-19 enfeksiyonu, bulaş hızının yüksek olması, ileri derecede solunum yetmezliğine neden olması, semptomlarının ağır seyretmesi nedeniyle hem toplumsal hem de sağlık sisteminde krize neden olmuştur. Bu süreci yönetmede sağlık çalışanları sağlık sistemini ayakta tutan temel bileşen olmalarının yanında salgınla mücadelede ön planda yer alarak risk altında çalışmaya devam etmişlerdir (Şenol Çelik ve ark., 2020; Purabdollah ve Ghasempour; 2020). Geçmişte yaşanmış afetler, pandemiler gibi yüksek baskı yaratan durumlarla ilgili yapılan çalışmalarda sağlık çalışanlarının ruh sağlıklarının olumsuz etkilendiği belirlenmiştir (Yan ve ark., 2015; Maridor ve ark., 2017). Literatürde pandemi sürecinde sağlık çalışanlarında görülen ruhsal problemlerin tükenmişlik, umutsuzluk, apati, korku, uyku problemleri, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete bozukluğu olduğu belirtilmiştir (Cheung ve ark., 2020; Huang ve ark., 2020).

Pandemi sürecinde görev yapan sağlık çalışanları gibi bu alanda eğitimini sürdüren öğrenciler hasta ile yakın temasta olan ve bulaş riski en yüksek olan grupta yer almaktadır. Sağlık bilimlerinde okuyan öğrenciler enfeksiyon, kendini ve yakınlarını enfeksiyondan koruma gibi farklı stres faktörlerine maruz kalmaktadır. Ayrıca öğrenciler bu stres faktörlerinin yanında eğitim sürecinde yaşanan değişiklikler de uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Pandemi döneminde birçok ülkede okullara ara verilmiştir (Sahu, 2020; Viner ve ark., 2020). Türkiye'de neredeyse tüm üniversiteler eğitimlerine ara verip uzaktan eğitim yolu ile devam ettirme kararı almıştır. Bu süreçte tıp, diş hekimliği, hemşirelik ve diğer sağlık bilimlerinin eğitim ve öğretim şeklinde

değişikliğe gidilmiş hibrid sisteme (uzaktan, yüz yüze) geçilmiştir. Eğitim sisteminde meydana gelen değişiklik ile birlikte öğrenciler en çok uzaktan eğitim, psikolojik etki, internet erişiminde imkân kısıtlılığı gibi konularda sorun yaşamıştır (Wang ve ark., 2020). Ayrıca sürecin belirsizliği ve kendini koruma kaygısının öğrencilerin derslerine odaklanmasında zorlanmaya ve psikolojik olarak olumsuz etkilenmelerine neden olmuştur (Cao ve ark., 2020; Wang ve ark., 2020).

COVID-19 pandemisinde hem uygulamalar sırasında ön planda hizmet sunan hem de eğitim sisteminin getirdiği yeniliklere uyum sağlamaya çalışan sağlık bilimleri öğrencilerinin ruh sağlıklarının korunması için gereksinimleri belirlenmelidir. Bu nedenle bu çalışmada sağlık alanında uygulamalı bilimlerde okuyan öğrencilerin Covid-19 pandemi sürecinde kaygı, stres ve depresyon düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu sayede öğrencilerin pandemi sürecindeki ruhsal durumları ve yaşadığı psikolojik sorunlar belirlenecek ve öğrencilerin yaşadığı ruhsal sorunlara yönelik desteklenmelerine olanak sağlanacaktır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın tipi

Tanımlayıcı türde yapılmıştır.

Araştırmanın evreni ve örnekleme

Bu araştırmanın evrenini bir üniversitenin yüz yüze eğitim yapan Tıp ve Diş Hekimliği Fakültesi, uzaktan eğitim ile yürütülen Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik bölümü, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Diş Protez ve Ağız Diş Sağlığı bölümü son sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Ancak Tıp Fakültesi öğrencilerinden dönüş olmadığı için araştırma dışı bırakılmıştır. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeyip, araştırmaya katılmayı kabul eden tüm öğrenciler araştırmaya dahil edilmiş ve örneklem 295 öğrenciden (katılım oranı %68.60) oluşmuştur.

Veri toplama araçları

Veriler Kişisel Bilgi Formu, Durumluk-Süreklilik Kaygı Envanteri, Algılanan Stres Ölçeği ve Beck Depresyon ölçeği ile toplanmıştır.

Kişisel bilgi formu

Bu formda öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ait dört soru (bölümü, yaşı, cinsiyeti ve kronik hastalık durumu), Covid-19 virüsüne ilişkin beş soru (genel bilgi düzeyi, önleyici uygulamalar hakkında bilgi düzeyi, bulaşma endişesi yaşama, hastaya ve birlikte yaşadığı kişilere bulaştırma endişesi) toplamda dokuz sorudan oluşmaktadır. Bu sorulardan kapalı uçlu sekiz soru, açık uçlu bir soru (yaş) bulunmaktadır.

Durumluk-Süreklilik kaygı envanteri

Spielberger ve ark. tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını Öner ve Le Compte yapmıştır (Öner ve Le Compte, 1985). Ölçekte 40 ifade bulunmaktadır. Bireylerin 1-20. ifadeleri durumluk kaygı düzeyini, 21-40. ifadeler ise bireyin sürekli kaygı düzeyini ölçmektedir. Her ölçekten elde edilen toplam puan değeri 20-80 arasındadır. Yüksek puan kaygının yüksekliğini gösterir. Spielberger ve arkadaşları, ölçekten elde edilen 0-19 puanın kaygı olmadığı, 20-39 puanın hafif, 40- 59 puanın orta, 60-79 puanın ise ağır anlamına geldiğini, puanı 60 ve üstünde olan bireylerin profesyonel yardıma gereksinimleri olduğunu belirtmektedirler (Öner ve Le Compte, 1985). Araştırmacı tarafından yapılan güvenilirlik testi sonucunda ölçeğin cronbach's alpha katsayısının 0,79 olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada ölçeğin cronbach's alpha katsayısı 0.93 olarak bulunmuştur.

Algılanan stres düzeyi ölçeği

Cohen, Kamarck ve Mermelstein (1983) tarafından geliştirilen ölçeği, Baltaş ve arkadaşları Türkiye'de geçerlik ve güvenilirliğini yapmıştır (Baltaş ve ark., 1998). Toplam 14 maddeden oluşan ve 5'li Likert tipli olan ölçek kişinin hayatındaki olayları ne ölçüde stresli algılandığını ölçmek amacıyla tasarlanmıştır. Puanın 11-26 arası olması düşük stres düzeyine, 27-41 arası olması orta stres düzeyine, 42-56 arası olması yüksek stres düzeyine işaret etmektedir (Baltaş ve ark., 1998). Ölçeğin Türkçe formunun cronbach's alpha katsayısı 0,84 olarak

saptanmıştır. Bu çalışmada da cronbach's alpha katsayısı 0,84 olarak belirlenmiştir.

Beck depresyon ölçeği (BDÖ)

Beck ve arkadaşları (1961) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkiye'de geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını Hisli (1989) yapmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 63'tür. Toplam puanın yüksek oluşu depresyon belirti düzeyinin ya da şiddetinin yüksekliğini gösterir. Ölçekten alınan 10- 17 puan hafif, 18-29 puan orta, 30-63 puan ciddi düzeyde depresyonu göstermektedir. BDÖ'nün kesme puanı 17 olarak kabul edilmektedir (Savaşır ve Şahin, 1997). Ülkemiz için 17 ve üstünde alınan puanların %90 olasılıkla normalin üzerinde depresyon düzeyini gösterdiğini bildirmektedir (Hisli, 1989). Ölçeğin Türkçe formunun cronbach's alpha katsayısı 0,74 bulunmuştur. Bu çalışmada cronbach's alpha katsayısı 0,88 olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın uygulanması

Google Form aracılığıyla oluşturulan web anketi, elektronik ortamda anket linkinin gönderilmesi yoluyla gönüllüler tarafından 15.01.2021-22.01.2021 tarihleri arasında online olarak doldurulmuştur. Google Form verilerin analiz edilmesi ve sonuçlarının raporlanması için elektronik ortamda kullanılan paket programdır. Mevcut anket sistemlerinde, anket katılımcılarının gizliliği sağlanmaktadır.

Araştırmanın etik yönü

Araştırma öncesi, Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilimsel Araştırma Değerlendirme Komisyonu (No: 2021-01-25T20-49-22) ve üniversitenin Tıp Fakültesi Etik Komisyonu (Etik Kurul No: 2021/01-43) tarafından değerlendirilmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur Araştırmaya katılan öğrencilerden onamları alınmıştır. Katılımcıların kişisel bilgileri ve çalışma verileri Helsinki Bildirgesi'ne göre toplanmıştır.

Verilerin analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 22 programı ile analiz yapılmıştır. Elde edilen veriler ortalama, min-max, yüzde dağılımı ve standart sapma olarak sunulmuştur. Elde edilen verilerin dağılımı incelenirken, örneklem sayısı

50'nin üzerinde olduğundan Kolmogorov Smirnov normal dağılım analizi yapılmış ve merkezi eğilim ölçümleri kullanılmıştır. Merkezi eğilim ölçümlerine göre verilerin dağılımın normal dağılımdan geldiği belirlenmiştir. Bu nedenle parametrik olan testler istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde test edilmiş olup ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında tek yönlü anova testi kullanılmıştır. Anova testi sonucu gruplar arasında farklılıklar varsa bu farklılıkların belirlenmesinde post-hoc testleri yapılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik düzeyinin belirlenmesi için cronbach's alpha analizi yapılmıştır. İstatistiksel sonuçların anlamlılığı için yanılma düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1'de araştırmaya katılan öğrencilerin tanıtıcı özellikleri yer almaktadır. Öğrencilerin %31,5'i hemşirelik, %21'i diş hekimliği, %28,1'i diş protez teknolojisi ve %19,3'ü ağız diş sağlığı öğrencisidir. Öğrencilerin %71,9'u kız, %28,1'i erkek, yaş ortalamalarının 21,26±1,74 yıl olduğu ve %93,2'sinin tanısı konulmuş kronik bir hastalığının olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin tanıtıcı özellikleri

Değişkenler	n (%)
Bölümler	
Diş Hekimliği	62(21,0)
Hemşirelik	93(31,5)
Diş Protez	83(28,1)
Ağız Diş Sağlığı	57(19,3)
Cinsiyet	
Kadın	212(71,9)
Erkek	83(28,1)
Kronik hastalık durumu	
Evet	20(6,8)
Hayır	75(93,2)
Toplam	295(100)
Ortalama yaş	21,26±1,74
Min-Max	18-34 Yaş

Tablo 2'de öğrencilerin bölümlere göre Covid-19 bilgi düzeylerini değerlendirme ve endişe yaşama durumlarına göre dağılımı yer almaktadır. Diş hekimliği öğrencilerin %58,1'inin, hemşirelik bölümü öğrencilerin %66,7'sinin, diş protez teknolojileri bölümü öğrencilerin %65,1'inin ve ağız diş sağlığı

bölümü öğrencilerin %61,4'ünün Covid-19 ile ilgili genel bilgi düzeyinin yeterli olduğu saptanmıştır. Hemşirelik bölümü öğrencilerin %82,8'inin, ağız diş sağlığı bölümü öğrencilerin %71,9'unun, diş protez teknolojileri bölümü öğrencilerin %65,1'inin ve diş hekimliği öğrencilerin %53,2'sinin önlemler hakkında bilgi düzeyinin yeterli olduğu bulunmuştur. Diş hekimliği bölümünde okuyan öğrencilerin %64,5'inin, ağız diş sağlığı bölümünde okuyan öğrencilerin %43,9'unun hastadan virüs bulaşacak endişesini çok yoğun yaşadığı ve hemşirelik bölümü öğrencilerin %65,6'sının, diş protez teknolojileri bölümü öğrencilerin %60,2'sininde endişeli olduğu belirlenmiştir. Diş hekimliği, hemşirelik, ağız diş sağlığı, diş protez bölümlerinde okuyan öğrencilerin kendisinin bakım sırasında hastaya virüsü bulaştıracağı endişesi yaşama dağılımı sırasıyla %32,3, %65,6, %54,2 ve %43,9'dur. Diş hekimliği öğrencilerin %80,6'sının, ağız diş sağlığı öğrencilerin %56,1'inin birlikte yaşadığı kişilere bulaştırma endişesini çok yoğun yaşadığı, hemşirelik öğrencilerin %52,7'sinin ve diş protez bölümü öğrencilerinin %48,2'sinin endişeli olduğu saptanmıştır.

Tablo 3'de öğrencilerin durumluk süreklilik kaygı ölçeği, algılanan stres ölçeği ve beck depresyon ölçeği puan ortalamaları ve karşılaştırması yer almaktadır. Diş hekimliği fakültesindeki öğrencilerin durumluluk/süreklilik kaygı puan ortalaması 52,16±9,17/48,72±8,26, hemşirelik bölümü öğrencilerin 40,68±10,17/45,32±9,65, diş protez teknolojileri bölümünde okuyan öğrencilerin 40,10±8,87/43,80±8,51 ve ağız diş sağlığı bölümünde okuyan öğrencilerin ise 41,24±9,95/45,35±9,60'dır. Bölümler arasında durumluluk/süreklilik kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p<0,05). Farkın hangi ölçümden kaynaklandığını saptamak için yapılan ayrıntılı değerlendirmede, diş hekimliği öğrencileri ile diğer bölüm öğrencileri puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (p<0,05).

Tablo 2. Öğrencilerin bölümlere göre Covid-19 bilgi düzeylerini değerlendirme ve endişe yaşama durumlarına göre dağılımı

Değişkenler	Katerogiler	Diş Hekimliği n(%)	Hemşirelik n(%)	Diş Protez Teknoloji n(%)	Ağız Diş Sağlığı n(%)
Genel bilgi düzeyi	Yeterli	36(58,1)	62(66,7)	54(65,1)	35(61,4)
	Kısmen yeterli	24(38,7)	31(33,3)	28(33,7)	20(35,11)
	Yetersiz	2(3,2)	-	1(1,7)	2(3,5)
Önlemler hakkında bilgi düzeyi	Yeterli	33(53,2)	77(82,8)	54(65,1)	41(71,9)
	Kısmen yeterli	20(32,3)	16(17,2)	29(34,9)	14(24,6)
	Yetersiz	9(14,5)	-	-	2(3,5)
Hastadan virüs bulaşacak endişesi	Hiç endişeli	2(3,2)	7(7,5)	23(27,7)	9(15,8)
	değilim	20(32,3)	61(65,6)	50(60,2)	23(40,4)
	Endişeliyim	40(64,5)	25(26,9)	10(12,0)	25(43,9)
	Çok endişeliyim				
Hastaya virüsü bulaştırma endişesi	Hiç endişeli	5(8,1)	10(10,8)	24(28,9)	8(14,0)
	değilim	20(32,3)	61(65,6)	45(54,2)	25(43,9)
	Endişeliyim	37(59,7)	22(23,50)	14(16,9)	24(42,1)
	Çok endişeliyim				
Birlikte yaşanan kişilere bulaştırma endişesi	Hiç endişeli	-	4(4,3)	21(25,3)	9(15,8)
	değilim	12(19,4)	49(52,7)	40(48,2)	16(28,1)
	Endişeliyim	50(80,6)	40(43,0)	22(26,5)	32(56,1)
	Çok endişeliyim				

Tablo 3. Öğrencilerin durumluk süreklilik kaygı ölçeği, algılanan stres ölçeği ve beck depresyon ölçeği puan ortalamaları ve karşılaştırması

Değişkenler	Diş Hekimliği X±SS	Hemşirelik X±SS	Diş Protez Teknolojisi X±SS	Ağız Diş Sağlığı X±SS	Test
Durumluk Kaygı	52,16±9,17 ^{a,b,c}	41,24±9,95 ^a	40,10±8,87 ^b	40,68±10,17 ^c	F:23,891 p: 0,000
Süreklilik Kaygı	48,72±8,26 ^{a,b,c}	45,32±9,65 ^a	43,80±8,51 ^b	45,35±9,60 ^c	F: 3,591 p: 0,014
Algılanan Stres	32,37±7,66 ^{a,b,c}	27,17±7,53 ^a	25,78±7,81 ^b	26,94±7,64 ^c	F: 9,748 p: 0,000
Beck Depresyon	18,88±9,19 ^{a,b,c}	12,18±8,86 ^a	10,86±7,65 ^b	10,66±7,10 ^c	F:14,034 p: 0,000

*Yatay yönde aynı harflerle gösterilen değerler istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,05).

Diş hekimliği fakültesindeki, hemşirelik, diş protez teknolojileri ve ağız diş sağlığı bölümündeki öğrencilerin algılanan stres puan ortalaması sırası ile 32,37±7,66, 27,17±7,53, 25,78±7,81 ve 26,94±7,64'dür. Bölümler arasında algılanan stres puan ortalamaları arasında istatistiksek olarak anlamlı fark bulunmuştur(p<0,05). Farkın hangi ölçümden kaynaklandığını saptamak için yapılan ayrıntılı değerlendirmede, diş hekimliği öğrencileri ile diğer bölüm öğrencileri puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p<0,05).

Diş hekimliği bölümündeki öğrencilerin Beck depresyon puan ortalaması 18,88±9,19, hemşirelik bölümdeki öğrencilerin 12,18±8,86, diş protez teknolojilerindeki öğrencilerin 10,86±7,65 ve ağız diş sağlığı bölümündeki

öğrencilerin 10,66±7,10'dur. Bölümler arasında beck depresyon puan ortalamaları arasında istatistiksek olarak anlamlı fark bulunmuştur(p<0,05). Farkın hangi ölçümden kaynaklandığını saptamak için yapılan ayrıntılı değerlendirmede, diş hekimliği öğrencileri ile diğer bölüm öğrencileri puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p<0,05).

Tablo 4'de öğrencilere ait bazı değişkenlerin dağılımı ve durumluk süreklilik kaygı ölçeği puan ortalamalarının karşılaştırması yer almaktadır. Öğrencilerin %63,4'ünün Covid-19 salgını hakkında genel bilgi düzeylerinin ve %69,5'inin Covid-19 virüsüne karşı önlemler hakkındaki bilgi düzeylerinin yeterli olduğu saptanmıştır. Covid-19 salgını sırasında öğrencilerin %60,3'ü bakım verdiği hastadan virüsün kendisine bulaşacağı endişesi yaşarken

%51,2'si kendisinin bakım sırasında virüsü bulaştıracığı ve %51,2'si ise birlikte yaşadığı

kişilere bulaştırma endişesini yaşadığı belirlenmiştir.

Tablo 4. Öğrencilere ait bazı değişkenlerin dağılımı ve durumluk süreklilik kaygı ölçeği puan ortalamalarının karşılaştırması

Değişkenler	Kategori	Durumluk Süreklilik Kaygı				
		Ölçeği n(%)	Durumluluk Kaygı X±SS	Test	Süreklilik Kaygı X± SS	Test
Genel bilgi düzeyi	Yeterli	187(63,4)	42,24±10,67 ^a	F: 3,108	44,88±9,08 ^a	F: 4,440
	Kısmen yeterli	103(34,9)	44,01±10,28 ^b	p: 0,046	46,01±9,19 ^b	p: 0,013
	Yetersiz	5(1,7)	52,80±11,69 ^{a,b}		56,20±3,56 ^{a,b}	
Önlemler hakkında bilgi düzeyi	Yeterli	205(69,5)	41,60±10,37 ^{a,b}		F: 11,479	
	Kısmen yeterli	79(26,8)	45,07±10,21 ^{a,c}	p: 0,000	47,05±5,19 ^{a,c}	p: 0,022
	Yetersiz	11(3,7)	55,36±8,46 ^{b,c}		51,09±7,00 ^{b,c}	
Hastadan virüs bulaşacak endişesi	Hiç endişeli değilim	71(24,1)	38,83±9,09 ^a		F: 31,623	
	Endişeliyim	178(60,3)	42,16±9,81 ^b	p: 0,000	45,22±8,83 ^b	p: 0,000
	Çok endişeliyim	46(15,6)	52,95±9,96 ^{a,b}		50,68±7,91 ^{a,b}	
Hastaya virüsü bulaştırma endişesi	Hiç endişeli değilim	47(15,9)	39,42±10,08 ^{a,b}		F: 12,046	
	Endişeliyim	151(51,2)	41,56±9,54 ^a	p: 0,000	44,39±8,50 ^b	p: 0,000
	Çok endişeliyim	97(32,9)	47,09±11,34 ^b		48,04±9,56 ^{a,b}	
Birlikte yaşanan kişilere bulaştırma endişesi	Hiç endişeli değilim	34(11,5)	36,29±8,29 ^{a,b}		F: 17,764	
	Endişeliyim	117(51,2)	40,96±9,48 ^{a,c}	p: 0,000	44,68±8,51	p: 0,000
	Çok endişeliyim	144(48,8)	46,32±10,87 ^{b,c}		46,95±8,97 ^a	

^aDikey yönde aynı harflerle gösterilen değerler istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,05).

Öğrencilerin Covid-19 salgını hakkında algıladıkları genel bilgi düzeyi, önlemler hakkında bilgi düzeyleri, bakım verdiği hastalara virüsü bulaştırma endişesi, hastalardan kendine bulaştırma endişesi ve birlikte yaşadığı kişilere bulaştırma endişesine göre durumluk/süreklilik kaygı ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p<0,05). Farkın hangi ölçümden kaynaklandığını saptamak için yapılan ayrıntılı değerlendirmede, genel bilgi düzeyini yeterli ile yetersiz bulanlar ve kısmen yeterli ile yetersiz bulanlar arasında; önlemler hakkında bilgi düzeyini yeterli ile kısmen yeterli bulanlar, yeterli ve yetersiz bulanlar ve kısmen yeterli ile yetersiz bulanlar arasında; hastadan virüs bulaşacak endişesi çok yaşayanlar ile hiç yaşamayanlar arasında; hastaya virüs bulaştırma endişesi çok yaşayan ile hiç yaşamayan ve endişe yaşayan ile hiç yaşamayan arasında; birlikte yaşanan kişilere bulaştırma endişesi çok yaşayan ile hiç yaşamayanlar arasındaki puan farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (p<0,05).

Tablo 5'de öğrencilere ait bazı değişkenlerin dağılımı ve algılanan stres ve beck depresyon ölçeği puan ortalamalarının bazı değişkenler ile karşılaştırılması yer almaktadır. Öğrencilerin Covid-19 salgını hakkında genel bilgi düzeyi, önlemler hakkında bilgi düzeyleri, bakım verdiği hastalara virüsü bulaştırma endişesi, hastalardan kendine bulaştırma endişesi ve birlikte yaşadığı kişilere bulaştırma endişesine göre algılanan stres puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunurken beck depresyon ölçeği puan ortalamaları genel bilgi düzeyi hariç diğerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p<0,05). Farkın hangi ölçümden kaynaklandığını saptamak için yapılan ayrıntılı değerlendirmede, genel bilgi düzeyini yeterli ile yetersiz bulanlar ve kısmen yeterli ile yetersiz bulanlar arasında; önlemler hakkında bilgi düzeyini yeterli ile yetersiz bulanlar, arasında; hastadan virüs bulaşacak endişesi çok yaşayanlar ile hiç yaşamayanlar arasında; hastaya virüs bulaştırma endişesi yaşayanlar ile

hiç yaşamayanlar ve endişe yaşayanlar ile çok endişe yaşayanlar arasında; birlikte yaşanan kişilere bulaştırma endişesi çok yaşayan ile hiç

yaşamayanlar endişe yaşayanlar ile çok endişe yaşayanlar arasındaki puan farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).

Tablo 5. Öğrencilere ait bazı değişkenlerin dağılımı ve algılanan stres ve beck depresyon ölçeği puan ortalamalarının bazı değişkenler ile karşılaştırılması

Değişkenler	Kategori	n(%)	Algılanan Stres Ölçeği		Beck Depresyon	
			X± SS	Test	X± SS	Test
Genel bilgi düzeyi	Yeterli	187(63,4)	27,51±8,03 ^a	F: 3,630 p: 0,028	12,60±9,02	F: 0,703 p: 0,496
	Kısmen yeterli	103(34,9)	27,87±7,49 ^b		13,32±8,56	
	Yetersiz	5(1,7)	37,80±8,01 ^{a,b}		12,92±8,82	
Önlemler hakkında bilgi düzeyi	Yeterli	205(69,5)	27,04±7,99 ^a	F: 5,615 p: 0,04	12,25±9,18 ^a	F: 3,271 p: 0,039
	Kısmen yeterli	79(26,8)	28,82±7,68		13,89±7,79	
	Yetersiz	11(3,7)	34,54±8,23 ^a		18,45±6,75 ^a	
Hastadan virüs bulaşacak endişesi	Hiç endişeli değilim	71(24,1)	25,44±8,12 ^a	F:7,992 p: 0,000	10,76±8,12 ^a	F: 7,499 p: 0,001
	Endişeliyim	178(60,3)	26,93±6,55 ^b		11,84±7,78	
	Çok endişeliyim	46(15,6)	30,29±9,35 ^{a,b}		15,65±10,04 ^a	
Hastaya virüsü bulaştırma endişesi	Hiç endişeli değilim	47(15,9)	25,44±8,12 ^a	F:7,992 p: 0,000	10,76±8,12 ^a	F: 7,499 p: 0,001
	Endişeliyim	151(51,2)	26,93±6,55 ^b		11,84±7,78 ^b	
	Çok endişeliyim	97(32,9)	30,29±9,35 ^{a,b}		15,65±10,04 ^{a,b}	
Birlikte yaşanan kişilere bulaştırma endişesi	Hiç endişeli değilim	34(11,5)	24,73±8,27 ^a	F:10,712 p: 0,000	10,14±8,57 ^a	F: 7,736 p: 0,001
	Endişeliyim	117(51,2)	26,11±7,52 ^b		11,28±7,83 ^b	
	Çok endişeliyim	144(48,8)	29,90±7,82 ^{a,b}		14,92±9,26 ^{a,b}	

*Dikey yönde aynı harflerle gösterilen değerler istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$).

Tablo 6’da durumluk süreklilik kaygı, algılanan stres ve beck depresyon ölçeği puan ortalamaları arasında basit korelasyon analiz sonuçları veril-

miştir. Ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı, tam pozitif doğrusal ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 6. Öğrencilerin durumluk süreklilik kaygı, algılanan stres ve beck depresyon ölçeği puan ortalamaları arasında basit korelasyon analiz sonuçları

Ölçekler	Test	Durumluluk kaygı	Süreklilik kaygı	Algılanan stres	Beck depresyon
Durumluluk kaygı	Korelasyon	1			
	Anlamlılık				
	N	295			
Süreklilik kaygı	Korelasyon	0,616	1		
	Anlamlılık	0,000	295		
	N	295			
Algılanan stres	Korelasyon	0,636	0,693	1	0,647
	Anlamlılık	0,000	0,000	295	0,000
	N	295			
Beck depresyon	Korelasyon	0,666	0,663	0,647	1
	Anlamlılık	0,000	0,000	0,000	
	N	295	295	295	295

TARTIŞMA

Bu çalışmada, sağlık alanında okuyan öğrencilerin Covid-19 pandemi sürecinde durumluk süreklilik kaygı, algılanan stres ve

depresyon düzeyleri değerlendirilmiştir. Çalışmada öğrencilerin yarısından fazlasında Covid-19 salgını hakkında genel bilgi düzeyi ve Covid- 19 virüsün bulaşını önleyici uygulamalar

hakkındaki bilgi düzeylerinin yeterli olduğunu düşündükleri saptanmıştır. Pandemi sürecinde sağlık bilgilerine ulaşılması, bilgilerin günlük yaşama uyarlaması ve adaptasyonun hızlı bir şekilde olmasına bağlı olarak öğrenim seviyesi yüksek olan kişilerin bilgi düzeyleri yüksek bulunmuştur (Abdelhafiz ve ark., 2020; Rahman ve Sathi, 2020; Tomar ve ark., 2020; Zhong ve ark., 2020). Chesser ve ark. (2020) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin %43'ünün sağlık okuryazarlık düzeyinin yüksek olduğu ve temel düzeyde Covid-19 bilgisine sahip olduğu belirlenirken yapılan diğer çalışmalarda tıp öğrencilerinin bilgi düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (Ikhlag ve ark., 2020; Modi ve ark., 2020). Bu durum sağlık alanında eğitim alan öğrencilerin bulaşıcı hastalıklar konusunda daha fazla donanımlı olmalarına ve bu konuya ilişkin farkındalıkların yüksek olmasına bağlı olabilir.

Çalışmada Covid-19 salgını sırasında öğrencilerin bakım verdiği hastadan virüsün kendisine bulaşacağı, kendisinin bakım sırasında virüsü bulaştıracağı ve birlikte yaşadığı kişilere bulaştırma endişesini yüksek düzeyde yaşadığı belirlenmiştir. Eğitim yüz yüze veya uzaktan olsa da virüsün varlığı tüm bölümlerde endişeye neden olmuştur. Hem bulaştırma hem de bulaşma endişesi yaşama durumu öğrencilerin sağlığını olumsuz etkileme açısından riskli olduğu söylenebilir. Yapılan diğer çalışmalarda öğrencilerin ailelerini enfekte etmekten korktukları ve bu nedenle onları ziyaret etmekten kaçındıkları belirlenmiştir (Ikhlag ve ark., 2020; Jamdar, 2020; Meo ve ark., 2020). Ayrıca pandemi sürecinden en fazla etkilenen sağlık çalışanlarının Covid-19 virüsünü ailelerine bulaştırmamak ve onları hastalıktan koruyabilmek için evlerine gitmemeyi tercih etmeleri (Kıraner ve ark., 2020) öğrencilerin endişelerinin yüksek olmasına neden olmuş olabilir.

Çalışmamızda diş hekimliği, hemşirelik, diş protezi ve ağız diş sağlığı bölümü öğrencilerin durumluk-süreklilik kaygı düzeyinin orta düzey olduğu bulunmuştur. Diş hekimliğinde okuyan öğrencilerin algılanan stres düzeyleri diğer bölümlerde okuyan öğrencilere göre daha

yüksek belirlenmiş ve orta düzey depresif olduğu bulunmuştur. Diş hekimleri tedavi esnasında hastalarla yakın temasta olmasının yanı sıra, dental tedaviler sırasında oral kavite ve solunum yolunu infekte edebilecek virus ve bakterileri içeren patojenik mikroorganizmalara maruz kalmaları nedeniyle Covid-19 ile karşı karşıya kalma riski diğer sağlık çalışanlarına göre daha yüksektir (Kaplan Yatgın ve Öztürk Tonguç, 2020). Diş hekimliği fakültesinde pandemi süresince eğitimin yüz yüze devam etmesi nedeniyle öğrencilerin kaygı yaşadığı ve durumluk kaygının yoğunlaşıp süreklilik kazandığı ve öğrencide algılanan stres ve depresyonu artırdığı söylenebilir.

Bulaşıcı hastalıklar bireylerin fiziksel sağlığını olumsuz etkilemesinin yanında psikolojik sağlığını ve refahını da etkileyen bir faktördür. Salgının ilk ortaya çıktığı dönemlerde virüsün fiziksel etkileri daha fazla dikkat çekmiş ve salgından sonra bile devam etme ihtimali yüksek olan ruh sağlığı üzerinde durulmamıştır (Aşkın ve ark., 2020). Çalışmamızda öğrencilerin durumluk süreklilik kaygı, algılanan stres ve depresyon arasında anlamlı, pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Pandemi süreci öğrencilerin yaşamış olduğu kaygı, stres düzeylerinin artmasına ve dolayısıyla depresyon açısından risk grubunda olmalarına neden olmuş olabilir. Literatürde bu konuda yapılmış çalışma olmamakla birlikte sağlık çalışanları ile yapılan çalışmalarda kaygının (Pan ve ark., 2020; Lai ve ark., 2019), anksiyete ve depresyon düzeyinin yüksek olduğu (Pappa ve ark., 2020; Vindegaard ve Eriksen Benros, 2020), uyku problemlerinin arttığı (Pappa ve ark., 2020) ve diğer ruhsal sorunlara ek olarak özellikle ikincil travma riski gibi psikolojik olumsuzlukların yüksek oranda olduğu saptanmıştır (Chen ve ark., 2020). Geleceğin sağlık çalışanları olan sağlık alanında okuyan öğrencilerin kendilerini enfeksiyon riskinin merkezinde olarak görmeleri ve pandemi süresince evde kalmanın sosyal bağları azaltarak depresyon, sağlık kaygısı, yalnızlık duygusunun artmasına neden olduğu (Reger ve ark., 2020) düşünüldüğünde salgınla mücadelede yoğun çalışan sağlık çalışanlarında

olduğu gibi sağlıkla ilgili bölümlerde okuyan öğrencilerin de ruh sağlıklarının olumsuz etkilenmesine neden olmuş olabilir.

Sonuç olarak, sağlıkla ilgili bölümlerde okuyan öğrencilerde Covid-19 enfeksiyonu farkındalığı olduğu ve özellikle yüz yüze eğitim alan Diş hekimliği bölümünde kaygı, anksiyete ve depresyon seviyesinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu konuda daha kıyaslanabilir sonuçlar elde etmek için geniş örneklem gruplarında çalışılmış araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca elde edilen sonuçlar doğrultusunda salgınla mücadele çalışmalarında en ön sırada bulunan gelecekteki sağlık bakım ekibi öğrencilerinde stresin azaltılması, rahatlama teknikleri, farkındalık, öz şefkat gibi çalışmalar ile grup ve bireysel müdahaleler planlanarak psikolojik iyi oluşlarının sağlanması önemlidir. Bununla birlikte gelecek mesleki kaygı yaşama ihtimali yüksek olan bu gruba mesleki kaygıyı azaltacak ve mesleki özgüveni yükseltecek eğitimlerin planlanması yararlı olabilir.

Çıkar çatışması bildirimi

Yazarların makalede sunulan veriler ve/veya makalenin konusu ile ilgili olarak herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar ilişkisi bulunmamaktadır.

Teşekkür

Çalışmaya katılmaya gönüllü olan tüm katılımcılarımıza teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Abdelhafiz AS, Mohammed Z, Ibrahim ME, Ziady HH, Alorabi M, Ayyad M, Sultan EA (2020) Knowledge, perceptions, and attitude of Egyptians towards the novel coronavirus disease (COVID-19). *Journal of Community Health* 45: 881-890.

Aşkın R, Bozkurt Y, Zeybek Z (2020) Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri Ve Terapötik Müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı* 37: 304-318.

Baltaş Z, Atakuman Y, Duman Y (1998) Standardization of the Perceived Stress Scale: Perceived stress in middle managers. *Stress and Anxiety Research Society 19 the International Conference*. Boğaziçi University, İstanbul, July 10-12.

Beck AT (1961) An inventory for measuring depression. *Arch Gen Psychiatry* 4(6): 561-571.

Cao W, Fang Z, Hou G, Han M, Xu X, Dong J, Zheng J (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287, 112934.

Chen Q, Liang M, Li Y, Guo J, Fei D, et al (2020) Mental Health Care for Medical Staff in China During the COVID-19 Outbreak. *The Lancet Psychiatry* 7(4): e15-e16.

Chesser A, Ham AD, Woods NK (2020) Assessment of COVID-19 knowledge among university students: implications for future risk communication strategies. *Health Educ Behav* 47(4):540-543.

Cheung T, Fong TK, Bressington D (2021) COVID-19 under the SARS Cloud: Mental Health Nursing during the Pandemic in Hong Kong. *J Psychiatr Ment Health Nurs*; 28:115-117.

Cohen S, Kamarck T, Mermelstein R (1983) A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior* 24: 385-396.

Hisli N (1989) Beck Depresyon Envanteri'nin Üniversite Öğrencileri için Geçerliliği, Güvenirliği. *Psikoloji Dergisi* 6(23): 3-13.

Huang JZ, Han MF, Luo TD, Ren AK, Zhou XP (2020) Mental health survey of 230 medical staff in a tertiary infectious disease hospital for COVID-19. *Chinese journal of industrial hygiene and occupational diseases*. 38: E001-E001.

Ikhlag A, Bint-E-Riaz H, Bashir I, Ijaz F (2020) Awareness and attitude of undergraduate medical students towards 2019-novel corona virus. *Pak J Med Sci*. 36(COVID19-S4): 32-36.

Jamdar K (2020) Attitude of students towards nursing profession during the COVID pandemic. *UGC Care Journal* 31(37): 347-352.

Kaplan Yatgın S, Öztürk Tonguç M (2020) . Covid-19 Pandemisinde Diş Hekimliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 11(3): 376-382

Kıraner E, Terzi B, Türkmen E, Kebapçı A, Bozkurt G (2020) Türk yoğun bakım hemşirelerinin covid-19 salgınındaki deneyimleri. *HEAD* 17(3):284-6

- Lai J, Ma S, Wang Y, Cai Z, Hu J, Wei N et al (2019)** Factors Associated with Mental Health Outcomes Among Health Care Workers Exposed to Coronavirus Disease 2019. *JAMA Network Open* 3(3): e203976.
- Maridor M, Ruch S, Bangerter A, Emery V (2017)** Skepticism toward emerging infectious diseases and influenza vaccination intentions in nurses. *J Health Commun* 22(5):386-394.
- Meo SA, Abukhalaf AA, Alomar AA, Sattar K, Klonoff DC (2020)** COVID-19 pandemic: impact of quarantine on medical students' mental wellbeing and learning behaviors. *Pak J Med Sci* 36(COVID19-S4): 43-48.
- Modi P, Nair G, Uppe A, Modi J, Tuppekar B, Gharpure A, Langade D (2020)** COVID-19 Awareness among healthcare students and professionals in Mumbai metropolitan region: a questionnaire-based survey. *Cureus* 12(4): e7514.
- Öner N, Le Compte A (1985)** Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı. İstanbul, 2. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, No: 333.
- Pan R, Zhang L, Pan J (2020)** The Anxiety Status of Chinese Medical Workers During the Epidemic of COVID-19: A Meta-Analysis. *Psychiatry investigation* 17(5): 475-480.
- Pappa S, Ntella V, Giannakas T, et al (2020)** Prevalence of depression, anxiety, and insomnia among healthcare workers during the COVID-19 pandemic: a systematic review and meta-analysis. *Brain Behav Immun*.
- Peng X, Xu X, Li Y, Cheng L, Zhou X, Ren B (2020)** Transmission routes of 2019-nCoV and controls in dental practice. *Int J Oral Sci* 2(1):1-6.
- Purabdollah M, Ghasempour M. (2020)**. Necessity of Attention to Mental Health of the Front Line Nurses against COVID-19: A Forgotten Requirement. *IJCBNM* 8(3):280-281.
- Rahman A, Sathi NJ (2020)** Knowledge, attitude, and preventive practices toward COVID-19 among Bangladeshi internet users. *Electronic Journal of General Medicine* 17(5): em245.
- Reger MA, Stanley IH, Joiner TE (2020)** Suicide Mortality and Coronavirus Disease 2019 A Perfect Storm? *JAMA Psychiatry*.
- Sahu P (2020)**. Closure of universities due to coronavirus disease 2019 (COVID-19): Impact on education and mental health of students and academic staff. *Cureus* (4), 4- 9.
- Santarone K, McKenney M, Elkbuli A (2020)** Preserving mental health and resilience in frontline healthcare workers during COVID-19. Correspondence / *American Journal of Emergency Medicine*; 38;1515-1539
- Savaşır I, Şahin NH (1997)** Bilişsel- davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler. *Türk Psikologlar Derneği yayınları*, Ankara.
- Şenol Çelik S, Atlı Özbaş A, Çelik B, Karahan A, Bulut H, Koç G, Çevik Aydın F, Özdemir Özleyen Ç (2020)** Covid-19 pandemi süreci: Türk Hemşireler Derneği. *HEAD* 17(3):279-83.
- Tomar BS, Singh P, Suman S, Raj P, Nathiya D, Tripathi S, Chauhan DS (2020)** Indian community's knowledge, attitude & practice towards COVID-19; Retrieved from <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.05.05.20092122>.
- Vindegard N, Eriksen BM (2020)** COVID-19 pandemic and mental health consequences: systematic review of the current evidence. *Brain Behav. Immun*.
- Viner R. M, Russell S. J., Croker H, Packer J, Ward J, Stansfield C., Booy R (2020)**. School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: a rapid systematic review. *The Lancet Child & Adolescent Health* 0(0), 1- 8.
- Wang C, Cheng Z, Yue XG, McAleer M (2020)**. Risk management of COVID-19 by universities in China. *Journal of Risk and Financial Management* 13(2), 36.
- WHO. (2020a)**. WHO | World Health Organization. <https://www.who.int>.
- WHO. (2020b)**. Coronavirus (COVID-19) events as they happen. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>.
- Yan YE, Turale S, Stone T, Petrini M (2015)** Disaster nursing skills, knowledge and attitudes required in earthquake relief: Implications for nursing education. *Int Nurs Rev* 62(3):351-359.
- Zhong BL, Luo W, Li HM, Zhang QQ, Liu XG, Li WT, Li Y (2020)** Knowledge, attitudes, and practices towards COVID-19 among Chinese residents during the rapid rise period of the COVID-19 outbreak: a quick online cross-sectional survey. *International Journal of Biological Sciences* 16(10): 1745-1752.